

Соціальна робота

адаптація альтруїзм агресивність аліменти ба
айдужість батьківство бідність безробіття важ
сковиховуваність волонтерство всесвітня дек
ларація гарантії геронтологія гідність громад
а групи ризику гуманність девіантна поведінк
ка дискримінація добробут дозвілля допомога
мансипація емпатія здоровий спосіб життя
інклюзія інтегра

Social work

ція клієнт кон
іденційність welfare discrimination rea
оргінальність empathy tolerance pare
трація молодь unemployment digni
бдарованість world declaration he
етронаж guarantees volunteerin
піка poverty risk groups hard
ціалізація deviant behavior
перантність humanity
хівець facilitation
вплітація margi
спис confid
інності
нник
сті

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ

ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ

ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ

СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3

С 69

*Рекомендовано ухвалою вченої ради
Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 6 від 26.10.2021 р.)*

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових статей; укладач Петровська К. В. – Бердянськ. – 2021. – 280 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference «Social-educational dominants of specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education» which defining and explaining trends of increasing of effective specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.

УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3

С 69

© Кафедра соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
ФДССО, БДПУ, 2021

Ангеліна Аксютіна,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Бердянського державного педагогічного університету

Катерина Петровська,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

УДК 37.091.011.3-051:364]:379.8-055.5/.7

ОРГАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ СІМЕЙНОГО ДОЗВІЛЛЯ ЯК НАПРЯМ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Анотація. У статті подано теоретичний аналіз соціально-культурного потенціалу сімейного дозвілля як педагогічної проблеми; схарактеризовано систему ціннісних орієнтацій сімейного дозвілля, виховні функції сім'ї; форми дозвілля; фактори формування, зміни в структурі вільного часу сім'ї.

Ключові слова: сімейне дозвілля, вільний час, ціннісні орієнтації, функції, фактори, соціальна педагогіка.

Abstract. The article presents a theoretical analysis of the socio-cultural potential of family leisure as a pedagogical problem; the system of value orientations of family leisure, educational functions of the family are characterized; factors of formation, changes in the structure of family leisure time.

Key words: family leisure, free time, value orientations, functions, factors, social pedagogy.

У сучасних умовах розвитку суспільства ефективність виховної функції сім'ї, міцність психологічних зв'язків подружжя дедалі більше залежать від способу використання ними вільного часу і дозвілля. Сьогодні сфера дозвілля зазнає впливу багатьох соціальних факторів. На її розвиток впливають фінансово-економічний стан країни, особливості науково-технічного прогресу, явища урбанізації, міграції, динаміка культурної політики тощо.

Підвищення вимог до сфери дозвілля супроводжується ускладненням його структури, вдосконаленням матеріально-технічної бази. Простежується тенденція до відчуження вільного часу. В умовах постіндустріального суспільства з'являються і набувають широкого визнання комп'ютеризовані форми дозвілля. Так, діджиталізація у XXI столітті призводить до урізноманітнення способів проведення часу вдома: це і онлайн-ігри, і соціальні мережі, і відеоблог (скорочено влог [англ. vlog, від video blog або video log]) – це форма блогу, у якому засобом передачі інформації є відео. Таким чином, члени сім'ї, які раніше збиралися ввечері навколо телевізора, тепер можуть самотійно

обирати контент, який їх цікавить, і споживати його окремо. Адже тепер кожен має персональні електронні пристрої і доступ до швидкісного Інтернету. Відбувається фрагментація дозвілля, адже тепер проживання під одним дахом вже не є гарантією проведення часу разом [1, С. 11]. Це можна розглядати і як недолік, і як певну перевагу, адже цифрові технології дозволяють спілкуватися і разом проводити час тим членам родини чи друзям, що фізично перебувають далеко одні від одних. Але це не може не породжувати у сфері дозвілля певних суперечностей, відмінностей, проблем і тенденцій, що по-різному проявляються у його «супер» сфері (у межах всього суспільства) та «підсферах» (сімейні, поселенські, етнічні спільноти).

Також певні модифікації у формах сімейного дозвілля вносить пандемія корона вірусу. Якщо до початку карантину у кожного з родин був свій графік і збиратися разом члени родини могли тільки вечорами та на вихідних, то сучасні реалії, в більшості випадків, вимагають організації спілкування разом майже 24 години на добу.

Отже, характеризуючи зміни в структурі вільного часу сім'ї, можна констатувати, що нині спостерігається своєрідна поляризація форм дозвілля: з одного боку, розширюється час користування культурно-організаційними послугами сфери відпочинку, переважно активними його формами, з іншого, – простежується збільшення частки сімейного дозвілля, яке проводиться в домашніх умовах.

Правильна спрямованість сімейного дозвілля – необхідна передумова нормального функціонування сім'ї. Приклад батьків, які вміють з користю для себе та своїх рідних заповнювати дозвілля, унаслідуються дітьми в майбутньому житті. Найкращою формою задоволення потреби у спілкуванні є позитивна атмосфера в сім'ї, добрі стосунки з друзями. Прийом гостей та відвідування друзів, родичів як форми сімейного дозвілля, пов'язані з відпочинком, спілкуванням у колі близьких людей. Від того, чим заповнюємо ми спілкування в сім'ї, наскільки повноцінно відпочиваємо, залежить відновлення наших фізичних і духовних сил, зміцнення здоров'я всіх членів родини.

Аналіз педагогічної практики переконує, що в сім'ях, де батьки приділяють увагу спільному відпочинку з дітьми, розширенню їхнього кругозору, залученню до домашніх справ, спостерігається відсутність конфліктів, взаєморозуміння, створюється позитивний сімейний мікроклімат. Відомо, що головним засобом виховання завжди був, є і буде особистий приклад батьків, а тому ефективність зусиль останніх залежить, насамперед, від їхніх учинків, поведінки, всього способу життя. Одночасно підвищується суспільне значення соціально-культурного потенціалу сімейного дозвілля, актуалізуються завдання його вивчення та раціонального використання.

Що стосується ступеня розробленості означеної теми, то слід зазначити, що серед вітчизняних і зарубіжних дослідників соціальна сутність дозвілля

вивчається Р. Абрамовим, М. Аверкіним, В. Арбеніною, Л. Акімовою, Л. Скоковою та ін.; функціональне спрямування дозвілля аналізується Н. Бабенко, Є. Доронкіною, С. Павловим, Ю. Свєчніковою та ін.; педагогічні засади підліткового дозвілля розкриваються в працях О. Гончарової, П. Кравчук, О. Чебоненко та ін.; специфіці діяльності різноманітних центрів дозвілля присвячені дослідження Л. Устименко, Р. Попова та ін.; дозвілля в умовах сільської місцевості вивчається такими соціологами, як І. Губеладзе, Г. Мінченко, Н. Цимбалюк, В. Чигрин та ін.

Дозвіллевим практикам присвячені дослідження таких соціологів, як О. Балакірева, Т. Бондар, Ю. Приймак, Д. Павлова, О. Василенко, О. Сакович, С. Сальніков, С. Сидяк, Ю. Юдін, Н. Нахабич та ін. Практиці роботи з сім'ями – роботи О. Безпалько, А. Годлевської, А. Капської, О. Карпенко та ін. Розробки, присвячені творчим дозвіллевим практикам, здійснені О. Калімуліною, О. Лопухіною, Д. Меренковим та ін.

Всесвітня організація охорони здоров'я включає показник дозвілля і рекреації у власний інструмент вимірювання якості життя. Вперше дозвілля стає предметом дослідження на межі XIX-XX століть – у класичній праці Веблена «Теорія бездіяльного класу» [7].

Попри існуючі теоретичні та емпіричні дослідження проблем організації сімейного дозвілля, бракує напрацювань, які б стосувалися специфічних особливостей інноваційних практик організації сімейного дозвілля в роботі соціального педагога, що й зумовило нашу дослідницьку увагу саме до цих питань.

Сім'я є головним носієм національних традицій, котрі протягом століть допомагали формувати широкий духовний світ, високі моральні чесноти, виховувати працелюбність, повагу до старших, любов до рідного краю. Через сімейну сферу традиції успадковуються поколіннями. У сім'ї засвоюється близько 60% усього обсягу етнокультурної інформації, яка потім становить основу для етнічної самоідентифікації особистості [4]. На фоні глобалізаційних процесів суспільного життя сім'я є стабільним елементом у національному вихованні особистості. Шляхом навчання спілкуванню в сім'ї і формування загальнолюдських цінностей здійснюються перші кроки соціалізації особистості.

Організація дозвілля – одна із значущих функцій сім'ї по відновленню і зміцненню здоров'я, задоволення духовних потреб. Сімейне дозвілля, за визначенням С. Лавренцової, – «це частина вільного часу, яка передбачає добровільну і спільну участь членів сім'ї у різноманітних видах як активної, так і пасивної діяльності, що сприяє її згуртуванню, спрямована на розвиток особистості, відновлення психічних і фізичних сил, а також на формування батьківських і подружніх відносин, на генерацію, зберігання і розвиток моральних і культурних цінностей, норм, зразків поведінки членів сім'ї» [2].

Для сімейного дозвілля характерні відсутність норм, жорсткої регламентації, свобода вибору видів і змісту дозвільної діяльності. В якості оцінки повноцінності дозвілля використовуються два основних критерії.

1. Обсяг вільного часу, відведеного на сімейне дозвілля.
2. Зміст дозвілля.

Обидва показники визначаються рівнем загальної культури батьків, фінансовими можливостями сім'ї, а також усім укладом життя. Тому дуже важливо, щоб у кожного члена сім'ї було певне коло обов'язків по дому, що дозволить вивільнити час для змістовного проведення часу.

Зміст сімейного дозвілля також має визначатися інтересами кожного члена з урахуванням їхніх вікових, психологічних особливостей, а також інтересів і потреб. Добре, коли інтереси збігаються. Адже в родині, де всі її члени займаються музикою або захоплюються спортом, набагато простіше організувати спільне дозвілля, ніж в тій, де у вільний час батько зайнятий риболовлю, мати – рукоділлям, син – спортом, а донька – співом.

Однак часто навіть зовні різні інтереси можна об'єднати однією ідеєю. Наприклад, спільною поїздкою за місто, на дачу, на море, де кожен зможе зайнятися своєю улюбленою справою. Безумовно, це не ідеальний спосіб проведення часу, так як в ньому відсутній головний показник спільного відпочинку – спілкування. На жаль, в практиці в основному головною є орієнтація на дитячі, а не на загальносімейні форми і види дозвілля. При цьому частіше в такому дозвіллі беруть участь лише мами. Це, у свою чергу, може призвести до відсторонення подружжя один від одного. Натомість, за думкою психологів, орієнтація на спільне дозвілля дорослих і дітей позитивно позначається на зміцненні і згуртуванні сім'ї, подружньої пари.

У сім'ї з малолітніми дітьми процес формування традицій сімейного відпочинку тільки зароджується, і молоді батьки поступово формують прихильність своїх дітей до тих форм дозвільної діяльності, які цікаві для них і будуть корисні для дитини. Наприклад, малюк, якого вже з року батьки беруть з собою в туристичний похід, як правило, виростає завзятим туристом. Якщо дворічну дитину батьки беруть з собою на заняття у фітнес-клуб, то він не залишиться байдужим до занять спортом. Таким чином, якщо у батьків вже є спільне захоплення, то діти охоче розділяють їх, але тільки в тому випадку, якщо вони стають активними учасниками процесу підготовки та організації спільних заходів.

Сімейне дозвілля повинно будуватися, враховуючи основні сфери сімейних відносин і з огляду на всі функції сім'ї. За даними С. Лавренцової, дві третини сучасних сімей не мають особливих захоплень. Одну третину сімей взагалі називають «неблагополучними», в яких вихованням дітей зовсім не займаються [2]. Досить часто діти з таких сімей відвідують клуб або секцію тільки для того, щоб в особі тренера і друзів знайти товаришів. Але є сім'ї, які активно проводять

своє спільне дозвілля. Вони більш згуртовані, менш конфліктні, діти з таких сімей рідше стають асоціальними елементами; інтереси дитини формуються під впливом сімейних традицій, які можуть передаватися від одного покоління до іншого.

В даний час багато дослідників звертають увагу на необхідності відродження традицій організації сімейного дозвілля, які століттями склалися в українських сім'ях. Як зазначає Т. Кулікова, в сучасних сім'ях з'явився інтерес до свого коріння, що виражається в традиціях, по'язаних з пошуком і збором інформації про родовід своєї сім'ї (збір і зберігання сімейних реліквій, створення фотоальбомів з родоводом, відвідування місць, пам'ятних для предків і т.д.). У багатьох сім'ях збереглася традиція спільних обідів, які заповнюють дефіцит щоденного спілкування членів сім'ї, підтверджують її цілісність і єдність. Традиція загальносімейних трапез завжди була символом сімейності [6].

Отже, формування сімейних традицій в проведенні вільного часу є запорукою міцної дружної родини, в якій не залишається місця шкідливим звичкам (хімічним і нехімічним залежностям, малорухливому способу життя тощо). У дітей, відсторонених від сімейного дозвілля, виникає духовна роз'єднаність з батьками. Сімейне дозвілля (спільне проведення часу в подорожах, іграх, читанні, тренуваннях, відвідування театру, виставок та ін.) повинно приносити задоволення кожному члену сім'ї. Якщо під час дозвілля задовольняються інтереси дитини (в русі, пізнанні, спілкуванні) і інтереси дорослих, тоді воно сприяє всебічному розвитку сім'ї та її членів.

ЛІТЕРАТУРА

1. López-Sintas J., Rojas-DeFrancisco L., & García-Álvarez E. Home-based digital leisure: Doing the same leisure activities, but digital. *Cogent Social Sciences*, 3(1). 2017.
2. Лавренцова С. В. Соціально-культурна діяльність як засіб оптимізації сімейного дозвілля: автореф. дис. ... канд. пед. наук. СПб, 2007.
3. Бойчелюк В. Й., Бойчелюк В. В. Дозвіллезнавство. Навчальний посібник. К., 2006. 208 с.
4. Ковальчук Т. І. Основи педагогічної дозвіллевої діяльності [навчальний посібник]. К. : ДАКККиМ, 2010. Ч. I. 277 с.
5. Ковальчук Т. І. Організаторська робота у сфері дозвілля: Глумачний словник-довідник соціального педагога. К. : НАКККиМ, 2012. 360 с.
6. Ковальчук Т. І. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до організації роботи у сфері дозвілля: [монографія]; за ред. доц. Т. Ф. Мельничук. К. : НАКККиМ, 2012. Ч. I. 550 с.
7. Веблен Т. Теорія праздного класу. 2016. URSS. 350 с.